

ANNA ZELMA*

Misja teologii we współczesnym świecie – (re)interpretacja encykliki „Fides et ratio”

We współczesnym ponowoczesnym świecie, pośród wielu wyzwań, które nasilają się wraz z „galopującą” sekularyzacją społeczeństwa polskiego, nie trudno zauważyć krytykę teologii katolickiej jako nauki¹. Coraz częściej w debatach publicznych w Polsce kwestionuje się wartość naukową i społeczną badań teologicznych prowadzonych w państwowych uczelniach². Podważa się też zasadność działalności dydaktycznej prowadzonej na wydziałach teologii³. Sytuacja ta implikuje potrzebę ponownego podjęcia naukowego namysłu nad posłannictwem tej dziedziny i dyscypliny nauki we współczesnym świecie⁴. Szczególną uwagę należy zwrócić na społeczne znaczenie badań prowadzonych przez teologów. Współczesna teologia, jak zauważa papież Franciszek, „nie może ograniczać się do abstrakcyjnego odtwarzania formuł i schematów z przeszłości. (...) Jest powołana do proroczej interpretacji terażniejszości i rozeznawania nowych

---

* Anna Zellma – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3612-3454>; e-mail: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ Zob. i por. np. M. Migalski, *List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora UŚ oraz odpowiedź Rektora w sprawie postulatu likwidacji Wydziału Teologicznego*, <https://gazeta.us.edu.pl/node/433603> (dostęp: 3.02.2024); P. Rudkouski, *Problem argumentacji w teologii*, <https://depo.tuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/1685/3501-DR-FF-78072700000.pdf?sequence=1> (dostęp: 11.02.2024).

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Problematyka dotycząca misji teologii w uniwersytecie od dawna stanowi przedmiot dyskusji prowadzonych z udziałem przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, zwłaszcza teologii i filozofii. Przykładowo wymienić można konferencję naukową pt. *Misja teologii w uniwersytecie*, zorganizowanej na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w dniach 9-10 czerwca 2015 roku. Zob. i por. E. Wiszowaty, *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 41-51.

ścieżek na przyszłość”⁵. W związku z tym „będzie musiała stawić czoła głębokim przemianom kulturowym”⁶. Oznacza to konieczność podejmowania badań kontekstualnych, rozwijanych w bliskim kontakcie z nieustannie zmieniającym się życiem chrześcijan. Badaniom tym winna towarzyszyć postawa otwartości i dialogu⁷.

Analizy podjęte w niniejszym opracowaniu mają na celu zaprezentowanie najważniejszych zadań, jakie ma do spełnienia teologia we współczesnym świecie, czyli ukazania roli tej dyscypliny naukowej w różnych obszarach życia społecznego. W związku z tym ważne wydaje się poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania: jaki jest status teologii jako nauki? jakie miejsce w badaniach teologicznych zajmuje wiara i rozum? jaką rolę może i powinna spełniać teologia we współczesnym społeczeństwie? Warto przy tym odwołać się do encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*. Ten dokument papieski, opublikowany ponad 25 lat temu (14 września 1998 roku), traktuje nie tylko o kluczowych dla rozwoju myśli chrześcijańskiej relacjach pomiędzy wiarą a rozumem, ale także odnosi się do fundamentalnych kwestii związanych ze znaczeniem wiary i rozumu w życiu chrześcijan powołanych do poznania Boga i pogłębiania z Nim relacji, odkrywania swojej tożsamości i ostatecznego przeznaczenia oraz dążenia do świętości.

Realizacji wyżej określonego celu badawczego służyła metoda analizy dokumentów Kościoła, nauczania papieży i literatury przedmiotu. Odwoływano się przede wszystkim do encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*. Dokonano ponownej reinterpretacji tego dokumentu. Za ważne uznano również odwołanie do dokumentów Kościoła, nauczania papieży i literatury przedmiotu. Na tej podstawie dokonano identyfikacji kluczowych aspektów dotyczących misji teologii we współczesnym świecie, które opisano w sposób syntetyczny w niniejszym opracowaniu.

O rozumieniu teologii

Po Soborze Watykańskim II nie wypracowano jednej definicji teologii. W dokumentach Kościoła, w nauczaniu papieży, w literaturze przedmiotu czy też w dyskursach filozofów, socjologów, historyków, teologów pojawiło się wiele ujęć i interpretacji tego pojęcia⁸. U podstaw proponowanych definicji znajdują się różne założenia i perspektywy badawcze.

⁵ Cyt. za: P. López Campos, *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, <https://omnesmag.com/pl/aktualnosci/motu-proprio-pontificia-academia-teologia/> (3.02.2024).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Szerzej o tym zob. i por. np. w: J. Dębowski, *Metodologiczny status teologii czyli o osobliwościach nauk teologicznych*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, s. 53-68; Ł. Remisiewicz, *Teologia jako nauka formalna*, „Analiza i Egzystencja: czasopismo filozoficzne” 32(2015), s. 113-142; A. Siemieniowski, *Teolog: powołanie czy zawód?*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6(1998), nr 2, s. 65-70; J. Szymik, *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32(1999), s. 95-104; tenże, *Teologia jako*

W niniejszym opracowaniu za ważne uznaje się stwierdzenia papieża Jana Pawła II zawarte w encyklice *Fides et ratio*⁹. Na ich podstawie można zasadnie przyjąć, że teologia jest pełnoprawną nauką akademicką, obecną pośród innych dziedzin i dyscyplin naukowych. Świadczy o tym jej przedmiot badań: szeroko rozumiana tajemnica Boga, relacje między Bogiem, człowiekiem i światem¹⁰. Również funkcja dydaktyczna, związana z kształceniem studentów (świeckich, alumnów wyższych seminariów duchownych, osób życia konsekrowanego), pośrednio wskazuje na naukowy charakter teologii¹¹. Nie ma bowiem rzetelnej dydaktyki szkoły wyższej bez jej powiązania z badaniami prowadzonymi nie tylko w danej dyscyplinie naukowej, ale także w dialogu interdyscyplinarnym. W tym kontekście warto przywołać wykład pt. *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, który 12 września 2006 roku wygłosił Benedykt XVI na Uniwersytecie w Ratyźbonie¹². Papież przypomniał relację chrześcijaństwa do rozumu i filozofii greckiej. Benedykt XVI podkreślił, że wiara chrześcijańska jest racjonalna, gdyż rozumność jest istotą Boga¹³. Wielokrotnie, jako kardynał Joseph Ratzinger, zachęcał do poszukiwania, odkrywania i dążenia do prawdy. W tym kontekście przypominał, że religia chrześcijańska jest jednym z podstawowych źródeł kultury europejskiej, co ma również kluczowe znaczenie dla uzasadnienia obecności teologii w uniwersytecie¹⁴.

Pomijając szczegółowe analizy dotyczące rozumienia pojęcia „teologia”, warto zauważyć za Wincentym Myszorem, że „teologia jako nauka akademicka (a więc w znaczeniu nauczania i badań naukowych) zawiera dwa elementy: wiarę (*fides*) i naukę (*ratio*)¹⁵. (...) <<W swojej istocie [teologia] jest to świa-

---

(roz)mowa o Bogu/człowieku, „Studia Nauk Teologicznych” 3(2008), s. 119-127; K. Trombik, P. Polak, *Teologia nauki – propozycja nowego otwarcia teologii na nauki*, „Człowiek i Społeczeństwo” 54(2022), s. 49-64.

⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Fides et ratio” do biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem* (14.09.1998), tekst polski, Kraków 1999, 101 (odtąd skrót FR).

¹⁰ Zob. i por. np. tamże; A. Bronk, S. Majdański, *Teologia – próba metodologiczno-epistemologicznej charakterystyki*, „Nauka” 2006 nr 2, s. 82; T. Dola, *Racjonalność w badaniach teologicznych*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, s. 69-77; K. Jaworski, *Czy teologia jest nauką formalną?*, „Scientia et Fides” 11(2023), nr 2, s. 149-173; Ł. Remisiewicz, *Teologia jako nauka formalna*, s. 113-142; J. Szymik, *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, s. 95-104.

¹¹ Zob. i por. np. S. Kozakiewicz, *Czy teologia dogmatyczna jest tylko dla duchownych i katechetów?*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, s. 249-258; A. Zellma, *Kształcenie pedagogiczne studentów teologii na polskich uniwersytetach*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, s. 237-248.

¹² Zob. i por. Benedykt XVI, *Przemówienie na uniwersytecie w Ratyźbonie* (Regensburg, 12.09.2006), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/podroze/ben16-ratyzbona_12092006.html (dostęp: 12.01.2024).

¹³ Tamże.

¹⁴ Szerzej o tym zob. w: E. Wiszowaty, *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, s. 41-50; por. O. Szczypiński, *Chrześcijaństwo jako źródło kultury europejskiej w myśli Josepha Ratzingera*, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5421/chrzescijanstwo_jako_zrodlo_kultury.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 5.03.2024).

¹⁵ Oba te pojęcia nawiązują do tytułu encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*.

domie podjęty przez osobę wierzącą wysiłek słuchania autentycznego, historycznie danego słowa objawienia Bożego i wysiłek poznania tego słowa za pomocą metod naukowych i refleksyjnego rozwijania osiągniętych w ten sposób rezultatów>>. Teologia (...) przyjmuje (...) jako punkt wyjścia, jako założenie przednaukowe, że istnieje Bóg (osobowy) i że przemówił do człowieka (Objawienie Boże)¹⁶. Autor trafnie dodaje, że pojęcie „teologia” wskazuje też na naukowe (czyli metodyczne i systematyczne) wyjaśnianie rzeczywistości dostępnej przez wiarę¹⁷. Taka propozycja rozumienia teologii jest kluczowa dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu. Za ważną uznaje bowiem religijną wiarę badacza, który tylko wtedy może być nazwany teologiem, jeśli wierzy¹⁸. Jednocześnie W. Myszor dowartościowuje metodyczne i systematyczne wyjaśnianie rzeczywistości wiary. I chociaż takie podejście do teologii może wydawać się sprzeczne z rozumieniem religii przez badaczy reprezentujących nauki eksperymentalne i przyrodnicze, to jednak sprzeczność ta jest tylko pozorna, na co wskazuje Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio*. Papież stwierdza: „Teologia otrzymawszy w darze otwartość i oryginalność, dzięki którym może istnieć jako nauka wiary, z pewnością nakłoniła rozum, by pozostał otwarty na radykalną nowość, jaką zawiera w sobie Boże Objawienie”¹⁹. W ten sposób Jan Paweł II wskazuje na „charakterystyczny dla kultury Zachodu (...) fenomen spotkania filozofii z teologią (...) pojmowaną i opisywaną jako <<nauka wiary>>, czyli jako jedyna w swoim rodzaju synteza dwóch rodzajów poznania: <<rozumowego>> i <<wierzącego>>. Te dwie (...) drogi odkrywania prawdy teologia nierozdzielnie łączy w swoim postępowaniu badawczym, refleksji i języku, tworząc z nich jedną drogę wiodącą ku Prawdzie, drogę oryginalnie własną”²⁰. Stąd też teologowie za ważne uznają zarówno myślenie poddane rygorom naukowej metodologii, jak też wiarę, którą definiują jako osobistą i osobową relację z Bogiem²¹. Przypomina o tym Jan Paweł II podkreślając, że *fides et ratio* nie są wobec siebie konkurencyjne, ale komplementarne²². To właśnie angażująca i prowokująca relacja osobowa Jezusa Chrystusa z człowiekiem żyjącym w konkretnym kontekście społeczno-kulturowym, przemieniająca życie człowieka, będąca przedmiotem naukowych dociekań, odgrywa ważną rolę w naukowej refleksji współczesnych teologów²³. Wymaga skorelowania racjonalnych badań (często

¹⁶ W. Myszor, *Teologia akademicka: jej granice i ograniczenia*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43(2010), nr 1, s. 141 (141-150); por. H. Vögrmler, *Nowy leksykon teologiczny. Wiara – objawienie – dogmat*, Warszawa 2005, s. 375.

¹⁷ W. Myszor, *Teologia akademicka: jej granice i ograniczenia*, s. 375.

¹⁸ Por. FR 39; A. Siemieniowski, *Teolog: powołanie czy zawód?*, s. 65-70.

¹⁹ FR 101.

²⁰ J. Szymik, *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, s. 95; por. FR 101.

²¹ Por. tamże; T. Dola, *Racjonalność w badaniach teologicznych*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, s. 69-77.

²² Por. FR 17; J. Pomorski, *Podążając za Karolem Wojtyłą... Sześć wykładów z pedagogii tolerancji*, Lublin 2023, s. 91-119.

²³ Por. tamże.

o charakterze interdyscyplinarnym i transdyscyplinarnym) z refleksyjną wiarą²⁴. Współczesna teologia, jako nauka wiary, spełnia to kryterium. Podobnie jak inne dyscypliny naukowe korzysta z rozumu, a przy tym odwołuje się do rzeczywistości wiary, która współtworzy teologiczną metodologię²⁵.

Twórcza obecność teologii w świecie

Podstawowe obszary posłannictwa teologii we współczesnym świecie obejmują wszystkie dziedziny życia i różne środowiska społeczne, w tym wspólnotę Kościoła, rodzinę, edukację religijną w szkole, uniwersytety, politykę, media, szeroko rozumianą kulturę²⁶. Koncentrują się wokół realizacji funkcji naukowych, dydaktycznych, edukacyjnych, formacyjnych, ewangelizacyjnych, katechetycznych²⁷. Znacząca w tym względzie jest kreatywność badaczy – teologów, którzy respektując zasadę wierności Bogu i człowiekowi, rozwijają własne kompetencje metodologiczne i merytoryczne, nawiązują dialog z przedstawicielami innych dyscyplin naukowych oraz odważnie podejmują interdyscyplinarne badania o kluczowym znaczeniu dla społeczeństwa²⁸. I chociaż, jak zauważa Jan Paweł II, „ważną misją teologii jest interpretacja źródeł, jej kolejnym, a przy tym trudniejszym i bardziej wymagającym zadaniem jest zrozumienie prawdy objawionej, czyli wypracowanie intellectus fidei”²⁹. To właśnie „intellectus fidei wymaga wsparcia ze strony filozofii bytu (...)”³⁰ np. w sformułowaniu na nowo, w sposób twórczy, wolny od schematów, problemu bytu zgodnie z wymogami i z dorobkiem całej tradycji filozoficznej, także nowszej³¹. „Filozofia bytu jest w ramach chrześcijańskiej tradycji metafizycznej filozofią dynamiczną, która postrzega rzeczywistość w jej strukturach ontologicznych, sprawczych i komunikatywnych. Czerpie swą moc i trwałość z faktu, że punktem wyjścia jest dla niej sam akt istnienia, co umożliwia jej pełne

²⁴ Zob. i por. Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis Gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html (dostęp: 7.01.2024); J. Szymik, *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, s. 97; A. Nosol, *Teologia na usługach wiary*, Opole 1978, s. 7.

²⁵ Por. Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis Gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, art. 69-72; P. López Campos, *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, s. 1-2; J. Szymik, *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, s. 96.

²⁶ Por. P. López Campos, *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, s. 1-2.

²⁷ Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, 101-102, 114, 143-145, 190-191 (odtąd skrót DK); Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis Gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, art. 69-76; P. López Campos, *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, s. 1-2.

²⁸ Por. Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis Gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, 4c; P. López Campos, *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, s. 1-3. FR 97.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

i całościowe otwarcie się na całą rzeczywistość, przekroczenie wszelkich granic i dotarcie aż do Tego, który wszystko obdarza spełnieniem”³².

W związku z powyższym przyjmuje się, że badania teologów mają pomagać człowiekowi w odkrywaniu relacji między wiarą a rozumem. Chodzi tu głównie o towarzyszenie w zrozumieniu, że „wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku prawdzie”³³. Współczesny człowiek, podlegający wpływom kultury ponowoczesności, potrzebuje rzetelnego wsparcia w okrywaniu, że „sam Bóg zaszczerpił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie”³⁴. Teologia ma zarówno ukazywać drogę człowiekowi, który dąży swym rozumem do poznania prawdy o otaczającym go świecie i o sobie samym, jak też wspierać go w docieraniu do prawdy objawionej przez samego Boga³⁵. Do jej zadań należy naukowy namysł nad tożsamością osoby ludzkiej w jej najgłębszym i najbardziej transcendentnym wymiarze: w relacji z Bogiem Ojcem, Jezusem Chrystusem (Synem Bożym) i Duchem Świętym oraz promocja całościowej wizji człowieka: istoty stworzonej przez Boga, „zranionej grzechem”, odkupionej przez Jezusa Chrystusa, odradzającą się dzięki Bożej łasce³⁶. Stąd też teologowie doceniają dialog wiary, rozumu i nauki, który sprzyja działalności ewangelizacyjnej. Proponują syntezę „odpowiedzialnego posługiwania się metodami właściwymi dla nauk empirycznych z innymi dziedzinami wiedzy, jak filozofia, teologia, z wiarą, która wznosi umysł ludzki aż do tajemnicy wykraczającej poza ludzką naturę i inteligencję”³⁷. Za papieżem Franciszkiem przypominają, że „wiara nie obawia się rozumu, ponieważ «światło wiary, jak i światło rozumu pochodzą od Boga» i nie mogą sobie nawzajem zaprzeczać”³⁸. Przeciwnie, w naukowej refleksji twórczych teologów kluczową rolę odgrywa postęp naukowy, który oświecany światłem wiary i prawem naturalnym, respektuje „centralny charakter i najwyższą wartość osoby ludzkiej na wszystkich etapach jej życia”³⁹. Taki dialog otwiera nowe interdyscyplinarne obszary badawcze, a w dalszej perspektywie przekłada się na jakość strategii pastoralnych, edukacyjnych, wychowawczych.

Wielu przedstawicieli nauk matematyczno-fizycznych na podstawie wnikliwych analiz dochodzi do wniosku, że za powstaniem uniwersum, w którym szczególne miejsce zajmuje człowiek, musi kryć się genialny projekt (ang.

³² Tamże.

³³ Tamże, *Wprowadzenie*.

³⁴ Tamże.

³⁵ Por. tamże 1-4, 49-50.

³⁶ Por. DK 11-33; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, (11.10.1992), tekst polski, Poznań 2012², 1, 357, 362, 380-381, 1701, 1703-1704, 1706, 1715.

³⁷ Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013), Kraków 2013, 242 (odtąd skrót EG).

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

Design)⁴⁰. Nawet jeśli w pewnym momencie uda się nauce wykazać, że złożona struktura wszechświata jest wynikiem naturalnych procesów, bez potrzeby odwoływania się do Stwórcy, to nadal pozostanie otwartym pytanie o źródło tych procesów i ostateczne źródło samej nauki. Jeśli za całą fizyczną rzeczywistością kryje się genialny projekt – stwierdza wybitny fizyk Paul Davies – to uniwersum musi mieć jakiś cel i ten cel obejmuje również człowieka⁴¹. Tu jednak kończą się możliwości współczesnej nauki i, być może, otwiera perspektywa konstruktywnego dialogu z szeroko rozumianą teologią.

Teologowie podejmują działania, które mają na celu uprzyśtępnienie wyników badań naukowych oraz przedstawienie ich różnym grupom społecznym. W ramach tej aktywności przypominają współczesnemu człowiekowi, że: 1) prawda objawiona nie sprzeciwia się rozumowi, chociaż przewyższa jego naturalne zdolności poznawcze; 2) do przyjęcia prawdy zawartej w Bożym Objawieniu potrzebna jest nadprzyrodzona pomoc ze strony Boga, czyli łaska; 3) dążenie do poznania prawdy, a w konsekwencji otwarcie się na jej przyjęcie wpisane jest w naturę osoby ludzkiej; 4) „tajemnica człowieka wyjaśnia się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego. Chrystus (...) objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi”⁴². W ten sposób badacze potwierdzają, że współczesna teologia koncentruje się wokół antropologii. Co ważne, teologia pomaga odkrywać, kim jest człowiek, po co i dlaczego istnieje, jaki jest cel i sens jego życia. Jest to kluczowe zadanie w kontekście dyskursu postmodernistycznego, który podważa istnienie obiektywnej prawdy, w tym prawdy o człowieku. „Dyskurs ten – jak trafnie zauważa Edward Wiszowaty – cechuje przede wszystkim brak zaufania do rozumu jako władzy, która jest zdolna poznać całą rzeczywistość i ją kształtować”⁴³. W jego świetle „<<oglądana z różnych perspektyw prawda, za każdym razem błyszczy inaczej, a jako że nie ma fundamentu wspólnego dla ludzi nowoczesnych – za wyjątkiem Wolności – każda optyka będzie postulowała inną wersję prawdy historycznej. Zdania zaczynających się od <<powinno>> nie można wydedukować ze zdań zaczynających się od <<jest>> (...). Ludzie ponowoczesni muszą nauczyć się żyć bez Prawdy>>”⁴⁴. Dyskurs ten, jak rzetelnie dowodzi E. Wiszowaty, doprowadził do zakwestionowania istnienia prawdy obiektywnej, a w każdym razie możliwość jej poznania oraz do negacji istnienia wartości absolutnych i niezmiennych czy też do preferowania wszechobecnego relatywizmu. Współczesna teologia nie może aprobeować ani paradygmatu pozytywistycznego, ani

⁴⁰ Por. M. Abramowicz, *Fizyka jest dziś o wiele bliżej uznania istnienia Boga jako aktywnego elementu obiektywnej rzeczywistości*, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29399840,fizyka-potrifi-udowodnic-ze-czegos-nie-ma-jesli-tego-naprawde.html> (dostęp: 4.02.2023).

⁴¹ Por. P. Davies, *Die Urkraft. Auf der Suche nach einer einheitlichen Theorie der Natur*, z ang. tłum. E.P. Fischer, Hamburg 1987, s. 318-321.

⁴² Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”* (4.03.1979), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, 8.

⁴³ E. Wiszowaty, *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, s. 42-43.

⁴⁴ Tamże, s. 43.

ponowoczesnego, ze względu na ich redukcjonizm⁴⁵. Zobowiązana jest, zgodnie z zasadą wierności Bogu i człowiekowi, do obrony Prawdy obiektywnej oraz wartości absolutnych i niezmiennych⁴⁶. Teologowie, dążąc do poznania Prawdy objawionej przez Boga, korzystają z pomocy filozofii. Stąd też nie tylko wiara, ale także rozum są obecne w badaniach naukowych teologów. Co więcej, teologowie dostrzegają wzajemną zależność i pomocniczość ludzkiego rozumu z postawą wiary w prawdę objawionego Słowa Bożego. Przypominają, za Janem Pawłem II, wybitnych filozofów chrześcijańskich i teologów takich jak: św. Augustyn, św. Anzelm z Canterbury, św. Tomasz z Akwinu⁴⁷. Słusznie powołują się nie tylko na refleksję naukową wymienionych myślicieli, ale także na ich postawę, w której uwidacznia się troska o współdziałanie filozofii z teologią w przyjęciu prawd wiary⁴⁸.

Obok kwestii wyżej opisanych, związanych z obecnością teologii we współczesnym świecie, za społecznie ważne, a zarazem wymagające twórczej postawy badawczej teologów, uznać należy otwarcie na dobro i piękno. Z tym wiąże się promocja wartości humanistycznych, które są niezbędne dla holistycznego rozwoju osoby ludzkiej i kształtowania cywilizowanych społeczeństw. Teologia zakorzeniona w tradycji historycznej podejmuje odpowiedzialne zadanie pielęgnowania wartości religijnych oraz ukazywania właściwie rozumianej wolności i tolerancji⁴⁹. Badacze reprezentujący nauki teologiczne, trafnie za Janem Pawłem II podkreślają, że „negacja Boga pozbawia osobę jej fundamentu, a w konsekwencji prowadzi do takiego ukształtowania porządku społecznego, w którym ignorowana jest godność i odpowiedzialność osoby. (...) Skutkiem tej błędnej koncepcji osoby jest deformacja prawa, które określa zakres wolności człowieka”⁵⁰. Stąd też teologowie podejmują wysiłek ukazywa-

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Por. tamże; FR 92-94; P. Ochotny, *Fides et ratio – dwa porządki poznania prawdy*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 32(2016), nr 3, s. 101-119.

⁴⁷ Jan Paweł II w *Fides et Ratio* przywołuje postać św. Tomasza z Akwinu i przypomina o jego szczególnej zasłudze dla ukazania harmonii, jaka zachodzi między rozumem a wiarą. Papież pisze: „Zamiarem Magisterium (czyli Urzędu Nauczycielskiego Kościoła) było i nadal jest ukazanie św. Tomasza jako autentycznego wzoru dla wszystkich poszukujących prawdy. W jego refleksji bowiem wymogi rozumu i moc wiary połączyły się w najbardziej wzniosłej syntezie, jakkolwiek wypracowała ludzka myśl”. FR 78; T. Dutkiewicz, *Jedność wiary i rozumu w nauce o aniołach św. Tomasza z Akwinu. Angelologia Akwinaty w perspektywie encykliki Fides et ratio Jana Pawła II*, „Studia Gdańskie” 41(2017), s. 219-231; I. Grochowska, *Faith and reason in the unity of truth in the thought of st. Thomas Aquinas and John Paul II*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 56(2023), nr 4, s. 9-19; H. Wistuba, *Rozważania Ojca Świętego Jana Pawła II w encyklice „Fides et ratio”*, „Studia Warmińskie” 36(1999), s. 213-219.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Por. E. Wiszowaty, *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, s. 42-43.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus” do czcigodnych braci w episkopacie, do kapłanów i rodzin zakonnych, do wiernych Kościoła katolickiego i wszystkich ludzi dobrej woli w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum” (1.05.1991)*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, 13; por. J. Bujak, *Czy wiara może uzdrowić rozum? Fides et ra-*

nia współczesnemu światu, że pełnia prawdy jest w Jezusie Chrystusie, który nie tylko czyni człowieka zdolnym do przekraczania samego siebie w poszukiwaniu prawdy, ale także do poznania rzeczywistości rozumem i wiarą, stawiania pytań egzystencjalnych, dialogu z Bogiem oraz odkrywania sensu życia.

Implikacje praktyczne

W świetle dotychczasowych analiz, dotyczących misji teologii we współczesnym świecie, warto ukazać, jakie to ma przełożenie na konkretne wymiary życia społecznego, w tym na działalność pastoralną Kościoła katolickiego, rodzinę, edukację, media. Podstawowym celem, któremu ma służyć teoria wypracowana przez teologów jest ewangelizacja, edukacja religijna, droga katechumenalna (katecheza, sakramenty, świadectwo miłości, doświadczenie braterstwa), stałe wychowanie do wiary⁵¹. Kościół został powołany do głoszenia pełnej, nieokrojonej, niezdeformowanej prawdy o człowieku oraz uobecniania i głoszenia Jezusa Chrystusa⁵². Realizacja tego zalecenia możliwa jest m.in. dzięki badaniom teologicznym prowadzonym w uniwersytetach i uczelniach wyższych⁵³. Naukowa refleksja teologów dostarcza treści, które są niezbędne w rzetelnych działaniach duszpasterskich Kościoła, w tym ewangelizacji, nauczaniu religii w szkole, katechizacji, homiliach, kazaniach, spotkaniach formacyjnych⁵⁴. Odgrywa też ważną rolę w dialogu teologii z kulturą⁵⁵. Teologowie dążą do ukazywania takich wartości, jak prawda, dobro, piękno. Poznawanie i ukazywanie prawdy, dobra i piękna przez teologów i twórców kultury powinno służyć człowiekowi i jego rozwojowi⁵⁶. Rzetelna współpraca tych dwóch podmiotów sprzyja promocji autentycznych wartości ludzkich, humanistycznych, społecznych, moralnych i religijnych. Teologia, poznając prawdę Ewangelii, wspomaga kulturę bogactwem ducha chrześcijańskiego. Jednocześnie sama też korzysta z nowych środków wyrazu i nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, które wpływają na mentalność i postawy społeczne⁵⁷. Potrzebny jest przy tym nie tylko dialog prowadzony na poziomie akademickim, ale także twórcza obecność teologów w różnych obszarach życia społecznego, gdzie kulturę się tworzy, rozwija, ubogaca i promuje. Z tym wiąże się również zaangażowanie teologów, zwłaszcza świeckich, w wychowanie społeczeństwa do właściwego, a zarazem aktywnego odbioru kultury czy też do zaan-

---

tio o wzajemnych relacjach teologii i filozofii, „Teologia w Polsce” 2007, nr 1, s. 65-77; E. Wiszowaty, *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, s. 42-44.

⁵¹ Por. DK 30-31.

⁵² Por. tamże 29; EG 14, 19, 30, 110, 116, 121, 129.

⁵³ Por. Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska Sapientia Christiana*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, Zebrał i przeł. E. Szafrowski, Warszawa 1983, t. 12, z. 1, s. 210-256.

⁵⁴ Por. DK 37.

⁵⁵ Por. tamże 37, 42-47, 359-372; EG 68-69, 73, 116, 122, 129, 132; FR 92.

⁵⁶ Por. tamże.

⁵⁷ Por. tamże.

gażowania w politykę. Sprzyja temu twórcza obecność teologów w edukacji, wychowaniu, mediach, organizacjach i stowarzyszeniach społecznych.

Współczesna teologia wezwana jest też do otwartego dialogu z przedstawicielami dyscyplin naukowych przypisanych do dziedziny nauk społecznych. Ten wymóg odnosi się nie tylko do różnych problemów badawczych, ale także do form aktywności społecznej w zakresie edukacji, wychowania, polityki, mediów. W sposób szczególny rodzi potrzebę dialogu interdyscyplinarnego z udziałem teologów, pedagogów, psychologów, socjologów, przedstawicieli nauk o komunikacji społecznej i mediach czy też nauk o polityce i administracji. Wymienione dyscypliny naukowe m.in. poszukują odpowiedzi na pytania: kim jest człowiek, w jakim kierunku zmierza jego rozwój, na czym polega proces wychowania człowieka, w jaki sposób towarzyszyć człowiekowi w odkrywaniu sensu życia i podejmowaniu aktywności własnej związanej z holistycznym rozwojem, co nadaje sens życiu człowieka. Teologia, a w jej ramach katechetyka, spełnia ważną rolę w ukazywaniu, na czym polega wychowanie rozumiane jako budowanie i urzeczywistnianie człowieczeństwa – „stawanie się człowiekiem”⁵⁸. Odwołanie do antropologii teologicznej decyduje nie tylko o kształcie koncepcji wychowania czy pedagogiki jako dyscypliny naukowej, ale także o działalności edukacyjnej i wychowawczej w rodzinie, szkole, Kościele, mediach, polityce. Wychowanie, rozumiane jako towarzyszenie człowiekowi w holistycznym rozwoju, z natury rzeczy jest procesem integralnie powiązaniem z dylematami antropologicznymi i aksjologicznymi⁵⁹. Wymaga przyjęcia określonej wizji człowieka i świata. W tych działaniach wychowawczych pomocna staje się antropologia teologiczna, która pozwala właściwie ukierunkować edukację i wychowanie młodego pokolenia oraz ewangelizację, katechizację i formację dorosłych⁶⁰.

Wobec współczesnych wyzwań społecznych, znaczące wydaje się kształcenie studentów na wydziałach teologii, funkcjonujących w ramach polskich uniwersytetów. Obejmuje ono przekazywanie wiedzy teologicznej, rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, w tym przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela religii⁶¹. Nie może jednak ograniczać się tylko do zdobywania wiadomości i rozwijania umiejętności. Za ważne uznać należy towa-

⁵⁸ Por. W. Czupryński, *Antropologiczne podstawy chrześcijańskiej koncepcji wychowania*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 18(2023), s. 153-166; DK 180.

⁵⁹ Por. tamże; A. Zellma, *Accompanying the Catechised in Their Holistic Development*, „Roczniki Teologiczne” 69(2022), nr 11, s. 5-22.

⁶⁰ Por. tamże.

⁶¹ Por. A. Zellma, *Kształcenie nauczycieli wychowania do życia w rodzinie – kontekst polski*, „Studia Redemptorystowskie” 13(2015), s. 445-455; też, *Kształcenie na kierunku nauki o rodzinie w kontekście współczesnej polskiej polityki społecznej*, „Studia Warmińskie” 54(2017), s. 219-231; też, *Współczesny model kształcenia pedagogiczno-katechetycznego alumnów seminariów duchownych w Polsce*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 33(2013), s. 283-296; też, *Kształcenie nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce – między formacją teologiczno-katechetyczną a pedagogizacją*, „Studia Elckie” 23(2021), nr 4, s. 501-512.

rzyszenie studentom teologii w poszukiwaniu prawdy o człowieku, formacji sumienia, osiągnięciu dojrzałości duchowej, kształtowaniu zdolności współpracy w grupie, rozwijaniu umiejętności prowadzenia dialogu i odważnego podejmowania nowych wyzwań w zakresie ewangelizacji, wychowania i katechizacji. Poza tym dowartościować należy odpowiednie przygotowanie studentów teologii do zaangażowania we współczesne przestrzenie życia społecznego (np. media społecznościowe, politykę)⁶².

Jak już wyżej zauważono, naukowa refleksja teologiczna ma służyć przede wszystkim wspólnocie Kościoła, zwłaszcza głoszeniu wiary i katechezie. Przypomina o tym Jan Paweł w przywoływanej tutaj wielokrotnie encyklice *Fides et ratio*. Papież pisze: „Głoszenie, czyli kerygmat wzywa do nawrócenia, ukazując prawdę Chrystusa, którą wieńczy Jego Misterium paschalne: tylko w Chrystusie bowiem możliwe jest poznanie pełni prawdy, która zbawia (por. Dz 4, 12; 1 Tm 2, 4-6)”⁶³. Jan Paweł II zauważa, że katecheza ma „implikacje filozoficzne, które należy głębiej poznać w świetle wiary. Nauczanie zawarte w katechezie ma formacyjny wpływ na człowieka. Katecheza, która jest także formą przekazu językowego, winna przedstawiać całą i nienaruszoną doktrynę Kościoła, ukazując jej więź z życiem wierzących. (...) Refleksja filozoficzna może się bardzo przyczynić do wyjaśnienia związku między prawdą a życiem, między wydarzeniem a prawdą doktrynalną, zwłaszcza zaś relacji między transcendentną prawdą a językiem zrozumiałym dla człowieka (...)”⁶⁴. Dzięki temu w teologii powstają teorie i strategie, które nie tylko uzasadniają jej naukowy charakter, ale także odnawiają praktykę ewangelizacyjną, wychowawczą, katechetyczną i duszpasterską, wnosząc znaczący wkład w interdyscyplinarną wiedzę o człowieku, społeczeństwie, edukacji, wychowaniu, formacji.

Uwagi końcowe

Analizowane wyżej kwestie nie stanowią pełnego i wyczerpującego przedstawienia zagadnienia misji teologii we współczesnym świecie. Wymagają pogłębionych badań kontekstualnych, prowadzonych w dialogu interdyscyplinarnym. Niniejsze analizy należy zatem potraktować jako punkt wyjścia do dalszej refleksji naukowej i debat publicznych. Warto przy tym podjąć naukowy namysł nad wskazaniem zawartymi przez papieża Franciszka w liście apostołskim *Ad Theologiam Promovendam* (*Aby Promować Teologię*)⁶⁵.

⁶² Por. tamże.

⁶³ FR 99.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Znamienny jest fakt, że jak dotąd dokument ten nie został przetłumaczony na język polski. Jego krótkie omówienie można znaleźć na stronach internetowych. Por. *Lettera Apostolica in forma di <<Motu Proprio>> del sommo pontefice Francesco Ad theologiam promovendam Con la quale vengono approvati nuovi statuti della pontificia accademia di teologia* (1.11.2023), https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20231101-motu-proprio-ad-theologiam-promovendam.html (dostęp: 10.02.2024).

Z pewnością nieustannej troski wymaga zaangażowanie teologów w rzetelne, pogłębione, kompetentne, wieloaspektowe badania. Współczesny świat, jak zauważa papież Franciszek, potrzebuje teologii kontekstualnej, zdolnej do czytania i interpretowania Ewangelii w warunkach, w jakich na co dzień żyje współczesny człowiek, czyli dowartościowującej doświadczenie, nie będącej wyłącznie na usługach interesów Kościoła i ludzi wierzących, uczestniczącej w publicznych dyskursach dotyczących ważnych problemów społecznych. Nie chodzi zatem tylko o to, aby teologia była wyłącznie w służbie ewangelizacji i katechizacji. Przeciwnie, za ważny uznać należy kompetentny udział teologów w dyskursach publicznych. Takie zaangażowanie może przyczynić się do wzbogacenia perspektywy badawczej nauk humanistycznych, społecznych, ścisłych, przyrodniczych. W dalszej perspektywie przyczyni się do promocji teologii we współczesnym świecie. Może też pomóc w zrozumieniu istoty teologii i jej społecznego (nie tylko eklezjalnego) znaczenia.

Równie istotna wydaje się aktywna obecność teologii w kulturze cyfrowej. Zaangażowanie kompetentnych teologów w tej przestrzeni jest wciąż niewystarczające. Brakuje przy tym profesjonalnych narzędzi, bo Kościół sporadycznie inwestuje w dobre, nowoczesne formy i metody ewangelizacji i katechizacji. Poza tym niejednokrotnie uwidacznia się niski poziom kompetencji komunikacyjnych teologów, zwłaszcza duchownych, co przekłada się m.in. na komunikację jednokierunkową (głoszenie, nauczanie, przedstawianie istoty dogmatów), brak autentycznej i szczerzej interakcji ze współczesnym człowiekiem czy też brak języka dostosowanego do odbiorców.

Mając powyższe na uwadze, warto również pamiętać o tym, że ukierunkowanie teologii na współczesnego człowieka i jego konkretne doświadczenia życiowe, dowartościowanie kontekstualności, interdyscyplinarności i transdyscyplinarności, nie może przesłonić tego, co kluczowe w teologii: osobowej relacji teologa z Bogiem. Twórcza refleksja w dziedzinie nauk teologicznych, jeśli chce zachować wierność Bogu i człowiekowi, wymaga integrowania aktywności badawczej z osobistą pobożnością i życiem duchowym badacza. Innymi słowy, za ważne uznać należy tzw. uprawianie teologii na kolanach, które sprawia, że rozum, myśl, uczucia, emocje, wiara, osobiste doświadczenia służą poszukiwaniu i odkrywaniu prawdy oraz prowadzeniu dialogu ze współczesnym światem.

* * *

Streszczenie

Teologia, jako dyscyplina naukowa bliska życiu człowieka, potrzebuje nieustannego odczytywania swojej misji we współczesnym świecie. Do jej podstawowych zadań należy troska o nieustanne krzyżowanie się ze sobą, częściowe przenikanie się, warunkowanie oraz dopełnianie wiary i rozumu. Takie

podejście koresponduje z nauczaniem Kościoła, w którym podkreśla się naukowy status teologii.

W niniejszym artykule starano się wykazać, że u podstaw rzetelnych badań teologicznych znajduje się właściwe rozumienie relacji między rozumem a wiarą. Odwoływano się przede wszystkim do encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*. Na podstawie ponownej reinterpretacji tego dokumentu starano się ukazać misję teologii we współczesnym świecie. Za ważne uznano również odwołanie do dokumentów Kościoła, nauczania papieży i literatury przedmiotu. Wskazano na znaczenie badań interdyscyplinarnych i transdyscyplinarnych. Wiele uwagi poświęcono poszukiwaniu prawdy. W tym kontekście analizowano kwestie związane z antropologią teologiczną, która odgrywa ważną rolę w różnych obszarach życia społecznego (np. w ewangelizacji, edukacji, wychowaniu, katechezie, mediach, polityce). Za ważne uznano również badania kontekstualne, uwzględniające życie poszczególnych osób i grup społecznych oraz wspólnot chrześcijańskich. Wskazano też na wyzwania związane z obecnością teologii w przestrzeni nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Na tym tle przywołano potrzebę integrowania pracy badawczej z osobistą relacją teologa z Bogiem i zaangażowaniem we wspólnocie Kościoła.

Słowa kluczowe: teologia, filozofia, wiara, rozum, interdyscyplinarność, transdyscyplinarność, badania naukowe, społeczeństwo, antropologia teologiczna.

The Mission of Theology in the Modern World – A (Re)interpretation of the Encyclical “Fides et ratio”

Summary

As a scientific discipline closely tied to human life, theology requires a continual reassessment of its mission in the contemporary world. Among its fundamental tasks is the consideration of the ongoing intersection, partial interpenetration, conditioning, and complementarity of faith and reason. This approach aligns with the Church’s teaching, which emphasizes the scientific status of theology.

This article seeks to demonstrate that at the core of sound theological research is a proper understanding of the relationship between reason and faith. Reference was made primarily to John Paul II’s encyclical *Fides et ratio*. Based on a reinterpretation of this document, an attempt was made to show the mission of theology in the modern world. Reference to the documents of the Church, the teaching of the popes and the literature on the subject were also considered important. Emphasis is placed on interdisciplinary and transdisciplinary research. Significant attention is devoted to the pursuit of Truth. In this context, issues about theological anthropology, which plays a crucial role in various aspects of social life (e.g., evangelization, education,

upbringing, catechesis, media, politics), are analyzed. Contextual studies that consider the lives of individuals, social groups, and Christian communities are also deemed important. Furthermore, the challenges posed by theology's presence in the realm of new information and communication technologies are highlighted. In light of these challenges, there is a recognized need to integrate research endeavors with the theologian's relationship with God and involvement in the Church community.

Keywords: theology, philosophy, faith, reason, interdisciplinarity, transdisciplinarity, research, society, theological anthropology.

Bibliografia

- Abramowicz M., *Fizyka jest dziś o wiele bliżej uznania istnienia Boga jako aktywnego elementu obiektywnej rzeczywistości*, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29399840,fizyka-potrafi-udowodnic-ze-czegos-nie-ma-jesli-tego-naprawde.html> (dostęp: 4.02.2024).
- Benedykt XVI, *Przemówienie na uniwersytecie w Ratzbonie* (Regensburg, 12.09.2006), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/podroze/ben16-ratzbona_12092006.html (dostęp: 12.01.2024).
- Bronk A., Majdański S., *Teologia – próba metodologiczno-epistemologicznej charakterystyki*, „Nauka” 2006, nr 2, s. 81-110.
- Bujak J., *Czy wiara może uzdrowić rozum? Fides et ratio o wzajemnych relacjach teologii i filozofii*, „Teologia w Polsce” 2007, nr 1, s. 65-77.
- Czupryński W., *Antropologiczne podstawy chrześcijańskiej koncepcji wychowania*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 18(2023), s. 153-166.
- Davies P., *Die Urkraft. Auf der Suche nach einer einheitlichen Theorie der Natur*, z ang. tłum. E.P. Fischer, Hamburg 1987, s. 318-321.
- Dębowski J., *Metodologiczny status teologii czyli o osobliwościach nauk teologicznych*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 53-68.
- Dola T., *Racjonalność w badaniach teologicznych*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 69-77.
- Dutkiewicz T., *Jedność wiary i rozumu w nauce o aniołach św. Tomasza z Akwinu. Angelologia Akwinaty w perspektywie encykliki Fides et ratio Jana Pawła II*, „Studia Gdańskie” 41(2017), s. 219-231.
- Franciszek, *Adhortacja apostołska Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013), Kraków 2013.
- Franciszek, *Konstytucja apostołska „Veritatis Gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_cosituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html (dostęp: 7.01.2024).
- Grochowska I., *Faith and reason in the unity of truth in the thought of st. Thomas Aquinas and John Paul II*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 56(2023), nr 4, s. 9-19.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus” do czcigodnych braci w episkopacie, do kapłanów i rodzin zakonnych, do wiernych Kościoła katolickiego i wszystkich ludzi dobrej woli w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum”* (1.05.1991), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, s. 461-530.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Fides et ratio” do biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem* (14.09.1998), tekst polski, Kraków 1999.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”* (4.03.1979), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 1-53.

- Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska Sapientia Christiana*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, zebrał i przeł. E. Szafranski, Warszawa 1983, t. 12, z. 1, s. 210-256.
- Jaworski K., *Czy teologia jest nauką formalną?*, „Scientia et Fides” 11(2023), nr 2, s. 149-173.
- Kozakiewicz S., *Czy teologia dogmatyczna jest tylko dla duchownych i katechetów?*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 249-258.
- López Campos P., *Papież promuje odnowioną teologię w motu proprio*, <https://omnesmag.com/pl/aktualnosci/motu-proprio-pontificia-academia-teologia/> (dostęp: 3.02.2024).
- Migalski M., *List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora US oraz odpowiedź Rektora w sprawie postulatu likwidacji Wydziału Teologicznego*, <https://gazeta.us.edu.pl/node/433603> (dostęp: 3.02.2024).
- Myszor W., *Teologia akademicka: jej granice i ograniczenia*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43(2010), nr 1, s. 141-150.
- Nosol A., *Teologia na usługach wiary*, Opole 1978.
- Ochotny P., *Fides et ratio – dwa porządki poznania prawdy*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 32(2016), nr 3, s. 101-119.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.
- Pomorski J., *Podążając za Karolem Wojtyłą... Sześć wykładów z pedagogii tolerancji*, Lublin 2023.
- Remisiewicz Ł., *Teologia jako nauka formalna*, „Analiza i Egzystencja: czasopismo filozoficzne” 32(2015), s. 113-142.
- Rudkouski P., *Problem argumentacji w teologii*, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/1685/3501-DR-FF-78072700000.pdf?sequence=1> (dostęp: 11.02.2024).
- Siemieniowski A., *Teolog: powołanie czy zawód?*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6(1998), nr 2, s. 65-70.
- Szczypiński O., *Chrześcijaństwo jako źródło kultury europejskiej w myśli Josepha Ratzingera*, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5421/chrześcijaństwo_jako_zródło_kultury.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 5.03.2024).
- Szymik J., *Teologia jako (roz)mowa o Bogu/człowieku*, „Studia Nauk Teologicznych” 3(2008), s. 119-127.
- Szymik J., *Teologia jako nauka wiary, czyli scientia sui generis*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32(1999), s. 95-104.
- Trombik K., Polak P., *Teologia nauki – propozycja nowego otwarcia teologii na nauki*, „Człowiek i Społeczeństwo” 54(2022), s. 49-64.
- Wistuba H., *Rozważania Ojca Świętego Jana Pawła II w encyklice „Fides et ratio”*, „Studia Warmińskie” 36(1999), s. 213-219.
- Wiszwaty E., *Rola teologii w nowoczesnym uniwersytecie*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 41-51.
- Zellma A., *Accompanying the Catechised in Their Holistic Development*, „Roczniki Teologiczne” 69(2022), nr 11, s. 5-22.
- Zellma A., *Kształcenie na kierunku nauki o rodzinie w kontekście współczesnej polskiej polityki społecznej*, „Studia Warmińskie” 54(2017), s. 219-231.
- Zellma A., *Kształcenie nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce – między formacją teologiczno-katechetyczną a pedagogizacją*, „Studia Elckie” 23(2021), nr 4, s. 501-512.
- Zellma A., *Kształcenie nauczycieli wychowania do życia w rodzinie – kontekst polski*, „Studia Redemptorystowskie” 13(2015), s. 445-455.
- Zellma A., *Kształcenie pedagogiczne studentów teologii na polskich uniwersytetach*, w: *Misja teologii w uniwersytecie*, red. M. Jodkowski, A. Nalewaj, M. Piechocka-Kłós, Olsztyn 2015, s. 237-248.
- Zellma A., *Współczesny model kształcenia pedagogiczno-katechetycznego alumnów seminariów duchownych w Polsce*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 33(2013), s. 283-296.